

Dagen efter så jeg igen en lærkefalk på ganske nært hold ca. 10 minutter, lige så mærkeligt tillidsfuld som dagen før. Der kan ikke være megen tvivl om, at det var den samme fugl, denne gang mellem Nordre Ringvej og Kvindly-søerne, stadig fangende insekter.

Dværgfalk (Falco columbarius)

Ses ofte i vinterhalvåret og er en taknemmelig fugl for "bilornitologen" hvad der givetvis hænger sammen med fuglens forkærlighed for de helt åbne træfrie strækninger, som ligner dens sommerbiotop. Det er således karakteristisk, at den særlig ofte ses langs Hvolligvej, der netop fører gennem helt overskuelig, træfri hede.

En række data, hvor hver iagttagelse er én fugl: 22.9.71. 25.12.74. 29.12.75. 2.1.77 over Hvolligvej. 14.1.73 fuglen fløj på Hvolligvej henved 15 sekunder foran den kørende bil. Under denne lave flugt lige over jord ses gerne en meget hurtigt vingeføring, der minder om gøgens flugt - om sommeren! Omtales ofte i litteraturen. 24.2.74 siddende på en tue, ungfugl 15.3.73. 24.3.87. 14.4.78. 16.4.75 hun eller ungfugl Hvolligvej. 16.4.77 ad. han over Søndre Ringvej. 25.4.75 Hvolligvej.

Tårnfalk (Falco tinnunculus)

Tårnfalken lader sig let iagttage. Både under fourageringen, når den hænger musende højt over heden og under det ret åbenlyse familieliv. Den gemmer sig sjældent i de tætte graner som spurvehøgen, men tager gerne en gammel kragerede i besiddelse i et hegn eller et mere fritstående træ evt. en falkekasse.

Der foreligger tal for Borristerrænet fra Ferdinand 1969: 15 par. Donnerborg og Andersen 71: max. 10 par. Rosendahl 78: 10 par. Dybbro og Ballegård 83: 2-4 par. Antallet er umiskendeligt for nedadgående.

Data for yngletiden: 17.3.74 ophængt kasse Østerrigvej, blev beboet i 74. 14.7.74 6 tårnfalke set forskellige steder. 20.7.74 familie flyver over kassen på Østerrigvej. 20.7.74 ophængt kasse på Graulvej og i transformertårnet. 16.4.75 5 ses forskellige steder. 25.4.75 par ved kasserne Graulvej og Østerrige. 10.5.75 på 40 m afstand ses én flyve fra en stor, almindelig redekasse med cirkelrundt 9 cm flyvehul, i en høj poppel. Jeg forlod straks stedet. Kontrollerede 28.6. Der var 4 forladte og rådne æg af tårnfalk. Tilfældet er det eneste, jeg kender, hvor tårnfalk har taget i en almindelig redekasse med rundt flyvehul i brug. I maj 78 holdt et par

til i samme træ. Det kom ikke til yngel i kassen. Derimod fik de æg og unger i en gammel kragerede i en høj ask 40 m fra poplen.

22.6.75 6 unger i kassen på Graulvej. Østerrigekassen er forladt. Der havde været meget militæraktivitet i nærheden. Transformatorkassen led samme skæbne. 6.6.76 Graul- og Østerrigekasserne er tomme. Transformatorkassen er beboet. Ungerne kom på vingerne.

Fra 77 til og med 86 har Graulkassen været beboet hvert år. De to andre kasser har i samme tidsrum været tomme. I 87 var også Graulkassen tom. Det er påfaldende, sammenlignet med det faktum, at de fire falkekasser på pumpestationerne i Skjernå-engene alle har været besat fra 79 til og med 87. I nogle tilfælde har militæraktiviteten måske været for intens for falkene.

Nogle data for vinterhalvåret: 29.12.75 1 tårnfalk. 10.1.76 og 25.1.76 1 på transformatoren, sammenlign med ovenstående notat fra 6.6.76. Tårnfalken synes at have bestemt sig for kassen allerede i januar. 15.12.76 1 på Østerrigevej. 2.1.77 tårnfalk set tre steder.

Desværre kan der ikke være tvivl om, at bestanden på Borristerrænet er gået meget tilbage de sidste år. For 15 år siden kunne man ikke køre rundt i området en sommerdag uden at se musende tårnfalk af og til. Det kunne man i 87. Jeg kan ikke foreslå noget tal for ynglepar, for jeg kender ikke ét par fra 87. Jeg kan kun henvise til Dybbros udtalelse i "De danske ynglefugles udbredelse", at "man også tidligere har kendt til kortvarige svingninger i bestanden, hvor arten i en kortere årrække helt kan forsvinde fra et område, hvortil den senere igen vender tilbage".

Det bør også siges, at bestanden af mus synes nogenlunde konstant. Under kontrol efter vinteren i marts er der gerne mus, i reglen halsbåndmus, i 6-7 af de 200 kasser. Efter tøjvejrs ses også talrige gange såvel efter mus som efter de smallere spidsmus. Endelig er tårnfalken en ganske habil småfuglejæger. Selv en ungfugl er i stand til at tage en ungsanglærke, hvilket er iagttaget. Ydermere har vi mere end én gang set store kuld på 6 komme fuldtalligt på vingerne. Der synes ikke at være mangel på føde.

Agerhøne (Perdix perdix)

Under hundetræning har skovfoged Frydenlund som normalt truffet parhøns flere steder forår 87. Efterår 87 meddeler Frydenlund, at hunden tre gange har fundet unormalt små flokke (våd og kold sommer).

2.1.74 12 agerhøns ved Omme å. Antallet tyder på svag prædering. 21.12.75 15 Graulvej, jvf. forrige notat. 21.7.77 1 med 3 kyllinger og 1 par med 9 do. Her synes der at være gjort indhug i flokken. 9.1.83 1 par agerhøns, vinteren hidtil meget mild. 13.9.87 1 løbende på Hvolligvej.

Vagtel (*Coturnix coturnix*)

Omkring 1955 ynglede fuglen formodentlig 3 år i træk ved Blåbjerg 1 km nord for Engholm. Den hørtes jævnligt. Den er ikke hørt siden (Frydenlund). Til sammenligning kan nævnes, at der 18.9.63 blev indbragt en vagtel til Byskolen, Skjern, hvor den står udstoppet i glasmontre. Den var - blev det meddelt - fløjet mod en ledning i Stoustrup 2-3 km sydvest for terrængrænsen.

Fasan (*Phasianus colchicus*)

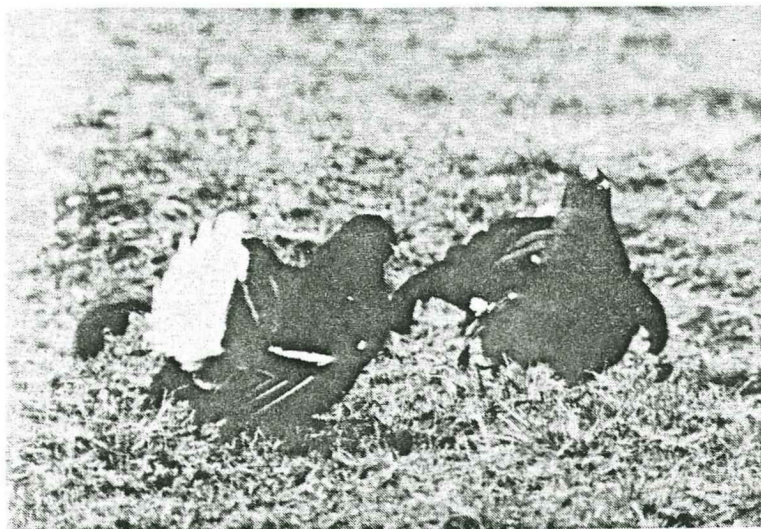
Der findes en spredt bestand på terrænet. Ses og høres f.eks. ofte ved Vestre Ringvej 3-400 m sydøst for Vestbroen.

Urfugl (*Lyrurus tetrix*)

Tal foreligger fra Ferdinand 69: Urfugl 50. Donnerborg og Andersen 70: 50 spillende kokke. Siden da er det gået jævnt ned ad bakke med bestanden. Den sidste kok blev set januar 80 mellem Galgen og Lejren. 4.4.80 var vi 4 fuglevenner under ledelse af Frydenlund på terrænet fra kl. 5. Vejret var stille, og vi besøgte alle de kendte steder, stod ud og lyttede. Men det var og blev det tavse forår. I sommeren 80 sås en høne et par gange.

Data: 1971 Donnerborg og Andersen så 50 spillende kokke (Frydenlund: et skøn over høneantal er generelt svævende). 29.4.73 6-10 spillende urkokke. 74: Frydenlund vurderer bestanden til 15 kokke. 17.2.74 1 urkok skogrede kl. 10 nord for Rabæk skole. 23.2.74 1 kok og 2 eller 3 høner sås i østlige del af terrænet. 13.4.74 1 kok skogrede 500 m nordøst for Galgen. Høner sås ikke. 12.5.74 så vi på en ekskursion på tre steder 2, 1 og 2 kokke. 8.6.74 sås en urhøne mellem Hedeis og Lejren. 30.3.75 kl. 5-7 2 kokke ved Hedeis, 1 ved Sortekro, 1 nord for Foldager, 1 syd for Foldagervej, 1 500 m nord for benzintanken, og ved Hedeis stod, da vi kørte ud, 5 høner i tæt flok. 25.1.76 kl. 9 (-5°) 3 kok-

ke ved Hedeis, svagt spil. 20.2.77 2 kokke og en høne ved Hedeis.
15.5.77 2 kokke ved Hedeis, 1 ved Galgen og 1 ved Sortekro. 14.4.78
1 ved Hedeis, 1 ved Galgen og 1 ved Sortekro. 6.5.78 min sidste iagt-
tagelse: 1 kok ved Galgen og 1 ved Sortekro.

Vandrikse (Rallus aquaticus)

28.5.71 hørtes stemmen nogle gange fra Hvolligsøens tætte bredvegetation.
15.2.76 sås fuglen fint nogle minutter på nært hold ved Graul Bro.

Grønbenet rørhøne (Gallinula chloropus)

Donnerborg og Andersen nævner den blandt arealets ynglefugle 1970 uden tal. Jeg vil i dag kalde rørhønen yderst fåtallig - kun én iagttagelse er noteret: 19.4.87 1 fugl ved Kvindly.

Blishøne (Fulica atra)

Donnerborg og Andersen siger om blishønen 1970 "ikke almindelig". Fuglen kan uden større anstrengelse både høres og ses. Jeg vil derfor mene, at

følgende tal er nogenlunde rigtige: I 1978, hvor jeg fik et stort område undersøgt, 12 par. Siden er tallet dalet lidt. 1987 6-8 par. Der synes at være tale om en fremgang siden 1970.

23.9.72 25 ved Vestbroen. 13.4.73 1 på rede Vestbroen. 28.5.78 2 ved Vestbroen, 1 par i Kvindly, 1 høres i Fuglemosen. 1.6.78 6 mellem Vestbro og Hvollig. 2.6.78 1 par i Kouflod, 1 par i Skidenkær. 10.6.84 1 par med én unge Hvollig. 14.6.86 1 med unger i Hvollig Frødam og ved Vestbro. 18.4.87 1 par i Kouflod. 29.5.87 1 par med 5 unger i Skidenkær.

Trane (Grus grus)

De store fugle har i de senere år vist interesse for Borristerrænet. Faktisk findes der betydelige områder, hvor militæret aldrig kommer, og hvor yngel kunne tænkes at finde sted. Visse beskyttelsesforanstaltninger kunne eventuelt arrangeres, idet de lokale autoriteter er meget naturvenligt indstillede. I Småland kan man se de store fugle med den brune, halvvoxne unge nogle hundrede m fra bondegården. Men om tranerne kan finde sig i kanonlarven, vides ikke.

Data: 12.-14.6.82 2 traner i Skjernå-dalen mellem Skjern og Borris. 14.7.83 2 ved Kouflod (Frydenlund). 16.7.83 2 på marker i Sønderskov umiddelbart vest for Borrister (Kn. Rahbek). 21.7.83 2 200 m vest for Kouflod (Hedegaard og Ibov). Efter et par minutters iagttagelse lettede tranerne, fløj henover os og fulgte ådalen østpå. Syntes at gå ned øst for Hvollig bro. 23.7.83 stor tranerne på grusgravningsområdet i Sønderskov vest for Kn. Rahbek. 6.7.85 så kasernearbejder Siggaard 4 traner, der trak over Nordre Ringvej mod nordøst, kommende inde fra terrænet. Fuglene kom i en kort række, hvilket nævnes som sikkerhed for bestemmelsen. Meddelt mig af Siggaard 9.7. 18.5.86 så dambruger Leo Jensen, Sønderskov, nær ved terrænets vestgrænse 3 traner, som "tog dansetrin" på marken. Samme sted blev fuglene set af ovennævnte Siggaard.

Stor præstekrave (Charadrius hiaticula)

Terrænet frembyder generelt ikke biotoper for præstekrave, men efter en storbrand ca. 75 opstod der nordvest for Galgen ved Ørbækvej et sandområde på ca. 40 ha, næsten blottet for vegetation. Præstekraven fandt det. I juli 78 fandt skovfoged Frydenlund en æggeskal af præstekrave, og senere så han store unger. Sommer 79 var jeg på stedet og så en ad. præstekrave løbe om-

kring på sandet. Imidlertid er der plantet lyng, og vegetationen breder sig. Under senere eftersøgning har jeg intet fundet af interesse.

Hjejle (*Pluvialis apricaria*)

Det sidste ynglepar fandtes i 1954 nær ved Hedeis.

Vibe (*Vanellus vanellus*)

Bestanden er for nedadgående og må i dag karakteriseres som spredt og fåtallig, mens den synes voksende på Skjernå-engene. Det hænger åbenbart sammen med, at træer og buske breder sig og skyder i vejret på "heden", mens engjorden "sætter sig", og fugtige arealer breder sig i den store ådal.

Data: 15.3.86 14 viber himmelhøjt over heden i foråret. 8.6.87 2 viber ved Langdam og 1 vibe Ørbækvej syd. På de fugtige arealer langs Ørbækvej kunne der - med lidt ihærdighed - vel nok findes endnu nogle få vibepar.

Rødben (*Tringa totanus*)

Tal foreligger fra Ferdinand 69: 20 par. Donnerborg-Andersen 70: 20 par. Under vore regelmæssige ekskursioner i de senere år har vi kun følgende iagttagelse fra 82. Resultat: Yderst fåtallig, ikke hvert år. 8.6.82 et par rødben ved Kvindly.

Mudderklire (*Tringa hypoleuca*)

Ses fåtalligt på trækket. 16.8.87 1 ved Hvollig bro.

Tinksmed (*Tringa glareola*)

Tal foreligger fra Ferdinand 69: 6-7 par. Donnerborg-Andersen 70: 6-7 par og 71: max. 6 par. Fuglen holder sig stadig ret nøje med 6 à 7 par.

Data: 28.5.78 hørtes flere gange jodlen ved Kvindly. En tinksmed bekymret 1 km vest for Rabæk. 24.6.78 1 set ved Kouflod. 8.6.80 1 i parringsflugt 1 km vest for Rabæk. 8.6.82 1 meget ængstelig Kvindly. 31.5.84 1 Kouflod, sydvestre hjørne (ynder af vadere), bekymret. 29.6.84 1 bekymret Hvollig Frødam. 20.7.84 2 Kouflod. 14.6.86 1 eller 2 sås Kvindly af en-

kelte ekskursionsdeltagere. 22.6.86 1 bekymret Langdam. 17.5.87 1 Hvol-
lig Frødam. 28.5.87 1 Kouflod, sydvesthjørnet. 8.6.87 1 par bekymret
Kvindly og 1 meget bekymret Langdam.

Svaleklire (*Tringa ochropus*)

Ses fåtalligt på træk. Nedenstående iagttagelse vækker tanken om yngel.
30.6.74 1 svaleklire ved Hvolvig-søen. Fløj kun 50 m væk.

Skovsneppe (*Scolopax rusticola*)

Der skydes hvert år 5-10 stk. på terrænet.

Dobbeltbekkasin (*Gallinago gallinago*)

Følgende oplysninger foreligger: Ferdinand 69: almindelig. I 1987 kan man
regne med 20-25 par.

Data: 28.5.78 1 Fuglemose, 1 Hvolvig bro. 1.6.78 4 Hvolvig bro. 2.6.78
5 Kouflod. 4.6.78 1 Kvindly, 1 Rabæk. 9.5.84 1 har sin yndlingsplads på
gelænderet ved Graul bro. Ses fra bilen på 3 m afstand (stod sammesteds
14.6.86). 13.5.84 1 står ofte på det gule skilt ved sydenden af Ørbækvej
16.5.86 1 Bøndergårde, 1 Frødammen. 22.6.86 1 Langdam. 5.4.87 1 Hældgård
vej, 18.4.87 Kouflod, 8.6.87 1 Langdam og 1 Hvolvig.

Tredækker (*Gallinago media*)

Fuglen var i 50'erne en ret almindelig trækfugl på terrænet i august.
25.8.87 og de følgende dage rejste skovfoged Frydenlund en tredækker tre
gange ved Sortekro. Måske den samme fugl. Ellers ingen sikre iagttagelse
fra nyere tid.

Stor regnspove (*Numenius arquata*)

Følgende oplysninger foreligger. Ferdinand 66-69: 35 par. Donnerborg og
Andersen 69: 10-20 par, 70: 35 par. Påfaldende divergens mellem forfat-
terne. Givet er det imidlertid, at det siden er gået stærkt tilbage for
denne karakterfugl på heden, hvis trillende velkomst til foråret i marts
maj er en af de mest charmerende fuglestemmer. I 1987 ligger det sandsyn-

lige skøn på max. 8 par.

Storspoven er et godt eksempel på, at der stadig kan ske mærkelige ting inden for fugleverdenen her i landet. I Heilmanns og Manniches "Danmarks Fugleliv 1928-30", standardværket, som i litteraturens verden danner en overgang fra "de rigtige gamle dage" til nutidens uoverskuelige, ornitologiske litteraturvæld, hedder det: I Danmark yngler storspoven mærkelig nok ikke! 6 år efter blev regnspoven påvist ynglende på Randbøl hede, og få år senere vidste alle fuglevenner, at Jylland rummede en ynglende spovebestand. Hvornår regnspoven kom til Borris, vides ikke. Men flere iagttagelser (også en personlig: Brosbøl 34) tyder nu på, at fuglen ynglede på vestjyske hede- og mosearealer, flere år før det blev almindeligt kendt. Her kom jo næsten aldrig mennesker før jagttiden. Og tørvegraveren, der så den gråbrune fugle stryge bort lavt over lyngen, skænkede den ingen opmærksomhed.

Data: 15.3.73 hørtes og sås de første storspover. 12.5.74 sås på DOF's ekskursion ialt 10 regnspover. 28.3.75 flere steder parringstrillende regnspover. 28.5.78 1 spove ved dammen vest for Rabæk. 1.6.78 et par spover meget bekymrede nær Hvollig bro. 18.5.79 en rørhøg forfølges af to spover nær Kvindly. 25.5.79 et par spover meget bekymrede 500 m nord for Sortekro. Begge fugle agerede syge kun 5 à 10 m fra vejen, dog ikke så udpræget som f.eks. præstekrave. 9.7.79 4 spover sammen ved Nordre Ringvej. En af dem fløj over vejen umiddelbart foran bilen. Den var ret kortnæbbet. Det kunne se ud, som om de fire udgjorde et kuld. 11.6.84 hørtes og sås storspoven på DOF's ekskursion mange gange i det stille vejr. Man anslog antallet af par til 10. 15.3.86 hørtes ikke p.g.a. sen vinter. 16.5.86 jodlende regnspove ved Østergård. 14.6.86 bestanden næppe over 5 par. I

87 synes bestanden påny lidt større, som nævnt ovenfor.

Stor kobbersneppe (*Limosa limosa*)

I Ferdinands "Større danske fuglelokaliteter" nævnes med H. Skotte Møll som oplyser 1966, at stor kobbersneppe har optrådt som ynglefugl i Borris 1962-65 med 1-4 par. HSM oplyser dog december 1987, at forekomsten var engene i Skjernå-dalen, som mod nord grænser op til terrænet. Fremdeles nævner Donnerborg og Andersen i Ornitologiske Undersøgelser i Vestjylland 1972, at der var et par med unger 1966 på Borris Hede. Imidlertid fortæller Donnerborg december 1987, at også denne meddelelse stammer fra HSM. Skovfoged Frydenlund, som næsten daglig færdes langs Omme å-dalen, kendt intet til kobbersneppen herfra, så vi må gå ud fra, at de nævnte oplysninger alle gælder for Skjernå-dalen. Omme å-dalen har trods alt været for indeklemmt for den.

Hættemåge (*Larus ridibundus*)

Donnerborg og Andersen: I 71 en koloni på 80 par i Kvindly.

Data: 28.5.78 50 par og 10 par stormmåge i Kvindly. Rederne utilgængelige. 8.6.82 koloni af hættemåge i Kvindly samt et mindre antal stormmåger. 11.6.84 ekskursion så i Kvindly 80 par hættemåger og 10 par stormmåger. 14.6.86 ca. 150 par hættemåger, ingen stormmåger. 19.4.87 ca. 150 par hættemåger. 8.6.87 sås 25 hættemåger i Langdam. Reder fandtes ikke.

Stormmåge (*Larus canus*)

Den lille koloni i Kvindly synes i de seneste år fortrængt af hættemåge. Se under hættemåge.

Sølvmåge (*Larus argentatus*) og svartbag (*Larus marinus*)

De to arter ses lejlighedsvis på terrænet uden for yngletiden.

Ringdue (*Columba palumbus*)

Ses jævnlig under færden på terrænet og yngler hist og her i plantagerne og de gamle haver. 29.12.72 50 ringduer ved Østerrigevej. 14.1.73 50 over Hvollig. 19.3.87 hørtes første "redekurren" af ringdue (den én-tonede, dybe kurrelyd, der afgives af fuglen i eller lige ved reden). 13.9.87 sås enkelte ringduer.

Huldue (*Columba oenas*)

Vides ikke set på terrænet, men kasserne hænger og venter på den!!

Gøg (*Cuculus canorus*)

Høres overalt. Den nyder godt af det rige insektliv, både direkte og indirekte.

Kirkeugle (*Athene noctua*)

Beretningen om den lille kirkeugle på Borristerrænet er lige så trist som den om hjejlen og urfuglen, men af andre grunde. Sagen er, at kirkeuglen ynder at opholde sig ved eller i gårde og huse. Der gemmes halm og korn, derfor er der mus og spurve. Da de 56 gårde i 1953 blev indlemmet, var der mange kirkeugler. I ladernes, hønsehusenes og dueslagenes krinkelkroge fandt de redepladser. Det varede adskillige år, inden bygningerne var fjernet, men kirkeuglerne var godt tilfredse med ruinerne. Efter 72 var de sidste dog fjernede. Mus er der stadig, dog måske ikke så mange som før, og det er ikke så meget husmus og markmus, men de større skovmus (halsbåndmus), der forekommer. Dem kan kirkeuglen nu sagtens klare, og andre emner som småfugle, spidsmus, store insekter og regnorme er der i alt fald nok af, synes man. Ikke desto mindre er realiteten, at kirkeuglen ikke har ynglet på terrænet siden 72.

Redekasser af passende størrelse har været ophængt siden 69, i dag 19 stk. Heraf har de 15 form som den almindelige, velkendte kasse, blot større med flyvehulsdiameter 7 cm. Inden jeg i 69 begyndte kasseprojektet i Borris, havde jeg i årene 50-73 nogle få store kasser af teglrør samt et enkelt eternitrør ophængt på et område ved Sig nord for Varde. Jeg havde i årenes løb 13 yngletilfælde af kirkeugle i kasserne, deraf 6 år i træk i samme kasse. Teglrør med 20 cm indre diameter var det fo-

retrukne. I to tilfælde hang kassen 1 km fra nærmeste gård, ellers nær ved gårdene. I de sidste år er jeg i Borris gået over til vandrette træ-rør med to kamre, så det inderste, redekammeret, er mørkt. En lignende konstruktion har man i Tyskland haft succes med. Men i Borris er suc-cessen hidtil udeblevet.

Naturligvis hænger det sammen med, at kirkeuglen generelt er gået stærkt tilbage. Det intensive landbrug med de fine, tætte udhus, de høje siloer, for ikke at tale om burhønserier, er slet ikke noget for den. Jeg forsøger nu at drage nytte af de erfaringer, jeg har gjort i årenes løb. I alt fald ophænger jeg mine uglerør så nær gårdene som muligt.

Nogle få data: 14.4.84 hørtes kirkeuglens parringsfløjt fra Borris land-brugsskoles høje træer. Daværende sergent Andersen, som er fugleinteresse-ret og boede i nærheden, hørte den hver aften og havde set den. 21.4.84 hørtes den kl. 23 umiddelbart syd for lejren. 21.6.84 afhentede jeg på Skjern trikotagefarveri 3 unger af kirkeugle, næsten flyvefærdige. De hav-de siddet i emballage eller maskindele, som var kommet pr. lastbil fra Stuttgart. Jeg havde dem i en lille volièr 11 dage og fodrede dem med døde mus, døde kyllinger og regnorme. 2.7 satte jeg dem i en redekasse 500 m øst for lejren. Herfra var de forsvundet næste dag, og jeg regnede ikke med at se eller høre mere til dem. Interesserede folk i lejren fortalte mig dog, at en af uglerne var blevet set 14 dage efter udsætningen, hvor den blev mobbet af en skovskade. En anden blev fundet i lejrens skralde-spand, død. Mere kender jeg ikke til deres skæbne.

Skovhornugle (Asio otus)

Ferdinand 69: Skovhornugle 5 par. Donnerborg og Andersen 70: 5 par. Ifølge skovfoged Frydenlund var der i 50'erne og først i 60'erne mindst 10 par. Tallet 5 par synes at have holdt sig op gennem 70'erne, idét vildtbiologer-ne fra Kalø, der med en arbejdsgruppe på 10 mand gennemgik terrænet nøje for at mærke rålam, i 75 fandt 5 par ved at gå efter ugleungernes piben om aftenen hen i juni. Siden da er tallet gået yderligere tilbage. I 87 max. 3 par.

Data: 16.4.77 1 i Rabæk Plantage. 10.7.79 meddelte Frydenlund, at han havde set skovhornugle i Graul Plantage og Hvollig Plantage. 10.6.84 var der store unger i Foldager Plantage.

Mosehornugle (*Asio flammeus*)

Ferdinand 69: Mosehornugle 1-2 par. Der foreligger ingen iagttagelser siden nedennævnte fra 79-80.

Data: 26.5.79 meddelelse fra Frydenlund: Et kuld af mosehornugle taget i terrænets østlige del af krager. Et andet par var set holde til på en lokalitet i terrænets vestlige del. 15.6.79 kl. 18 én over Omme å-dalen ved Hældgårdsvej. 16.6.79 kl. 17 sad én frit på udgået fyrregren 30 m fra bilen på Nordre Ringvej. 2.3.80 1 Foldager Bakke. 8.6.80 1 flyvende syd for Østerrigevej forfulgt af gøg.

Natravn (*Caprimulgus europæus*)

5.6.74 fløj en natravn op fra jorden i terrænets nordøstlige del. Der er næppe hidtil anstillet undersøgelser i Borris på grundlag af fuglens karakteristiske stemme.

Ellekrage (*Coracias garrulus*)

Lod sig se 19.9.71. Den sad i en udgået bjergfyr lidt øst for Graul. Da bilen kom på 15 m afstand, lettede den, nysgerrig formentlig, og satte sig i en grantop 5 m over bilen, frit synlig. Lettede omsider herfra og fløj ned mod åen.

Isfugl (*Alcedo atthis*)

Omme å har mange velegnede lokaliteter for yngel, men det endelige bevis mangler. Der kendes 4 yngleforekomster nordvest for terrængrænsen og 1 øst for den efter 1970. Data: 3.7.71 fløj en isfugl fra redehullet i åbrinken, Skjern å, et par km fra terrængrænsen. Vinter 86-87 er isfugl regelmæssigt set i dambrugene Sønderskov og Hulmose (henholdsvis grænsende til Vestbroen og Østbroen), men ikke i yngletiden. 29.8.87 sås isfugl ved søen ud for det nordlige egekrat.

Hærfugl (*Upupa epops*)

Vides ikke set på det militære område, men jeg havde den oplevelse at finde dens redehul i en stor, gammel poppel 1,5 km nordøst for terrængrænsen 16.

7.70. Ungerne kom på vingerne. Det var det første registrerede tilfælde på denne side år 1900 i Danmark. Derfor syntes jeg, at det skulle med. Ikke mindst for de yngre læsers skyld. Eventyret kan findes, også inden for den danske grænse. Siden har der som bekendt været enkelte tilfælde af yngel i Vestjylland. Sommeren 1970 var solrig, og der var masser af græshopper. Det er en græshoppe, som fuglen er ved at stikke i ungens gab. Følgende iagttagelse har næppe før været bragt: 20.5.73 observerede skovfoged Hvid Christiansen i Hårkjær Plantage 5 km sydøst for terrængrænsen en hærfulg på vejen foran bilen.

Hærfulglen boede i et gammelt grønspættehul (Svend Kaulberg foto).

Stor flagspætte (*Dendrocopus major*)

Som nævnt i artiklen om vendehals i Sandeviften 86/2, er det ikke hvert år, vi overhovedet har registreret flagspætten som ynglende på Borrister-rænet. Nu har vi (Frydenlund, Tage Madsen og Hedegaard) naturligvis iagttaget fuglen adskillige gange i årenes løb uden at notere det, og der findes da også en del gamle, før brugte redehuller af flagspætte, som nu stærke, vendehalse og mejser er glade for. Jeg vil skønne, at man kan regne med max. 2 par flagspætte om året. Vi har indtrykket af, at dens optræden som ynglefugl er blevet lidt mere stabil, efter at grønspætten fra 79 synes borte.

Data: 3.7.81 beboet hul af stor flagspætte Graulvej. De rødtoppede unger er snart flyvefærdige. 6.2.82 flagspætte trommer flere gange ved Østbro. Sommer 86 yngel i hul på Hældgårdsvej. 9.5.87 flagspætte trommer flere gange ved Skidenkær.

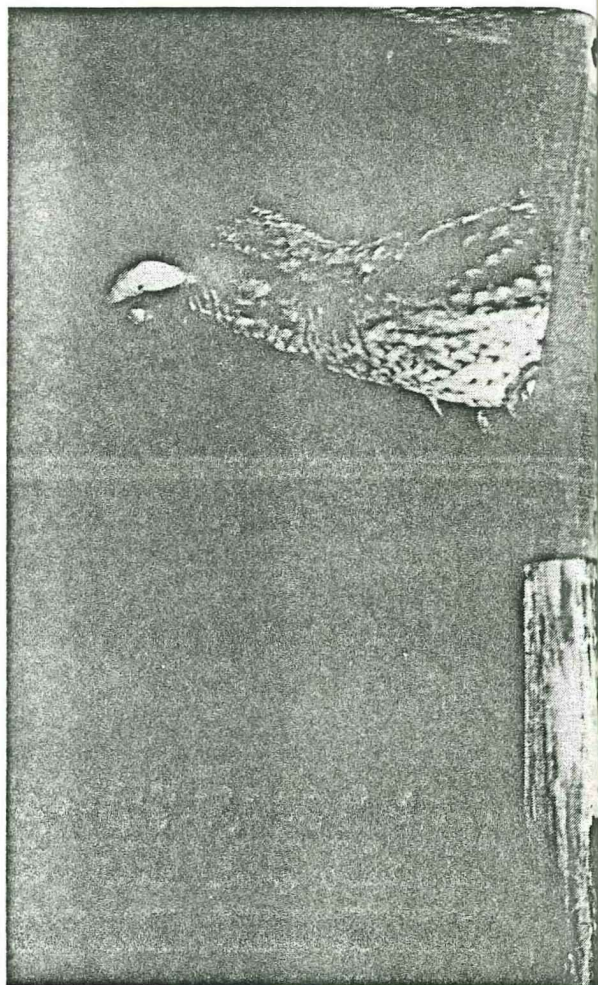
Grønspætte (*Picus viridis*)

I 70'erne var den - som også Rosendahl nævner det i "Borris Hede" - ret almindelig at træffe i plantagerne og de gamle haver langs Omme å, altså det i 53 indlemmede areal. De 4-5 ynglepar, der nævnes, lyder meget rimeligt. Foruden nedenstående data kendes mindst to ikke registrerede yngletilfælde - men fra før 79. Der er - hvor mærkeligt det end måtte lyde - intet registreret efter 79. Og det ville der være blevet, hvis den havde været der, for grønspætten er en markant fugl, som er nem at registrere. Og dog er der rigelige redemuligheder og rigeligt af dens yndede føde, de store skovmyrers larver og pupper. Det er vist den strenge vinter 78-79, hvor temperaturen i alle tre vintermåneder lå et godt stykke under normalen, som slog grønspætten ud. Også 80'erne havde et par strenge vintre, navnlig 81-82, hvor den strenge kulde begyndte allerede først i december. Dybbro nævner grønspættens sensibilitet overfor vinterkulden i Atlasbogen.

Data: 28.5.71 1 vest for Hvollig. 16.4.72 ved afspilning af stemmen på en "feltgrammofon" kom et par og satte sig i et træ ved Hvollig nær den holdende bus. 7.5.72 grønspætte lokkes til af grammofonen Graulvej. 22.6.72 fandtes beboet hul af grønspætte ved Hvollig. Et par unger var allerede ude i træerne, men mindst én var stadig i hullet, hvorfra stemmen hørtes. 21.7.72 fandtes en fjer af grønspætte i en redekasse på Hældgårdsvej. 29.4.73 ses og høres i dette forår stadig ved Hvollig. 5.5.73 fandtes beboet hul af grønspætte på Graulvej øst. Ruge afløsning iagttoges. 15.5.78 ses og høres flere gange ved Bøndergårde. 28.5.78 høres i Nordre egekrat. 2.6.78

Grønspætteungen venter på mad - bemærk at fuglen har taget et gammelt redehul i besiddelse (regereret væv omkring hullet) (Stig Sund foto).

Vendehals renser ud (Stig Sund foto)

sås to grønspætter Nygårdsvej. 6.8.78 1 grønspætte ved Lejren.

Hvornår vender den farvestrålende fugl tilbage?

Vendehals (Jynx torquilla)

Fuglen benytter gerne redekasser, og af sådanne er i dag 200 ophængt på terrænet. En nærmere redegørelse for bestandstæthed og visse træk af ynglebiologien findes i min artikel i Sandeviften 1986/2. Her skal blot gentages fra artiklen antal kuld årligt fra og med 75 til 87: 12, 9, 8, 13, 9, 10, 11, 8, 12, 8, 11, 10, 11 (et af de 11 kuld døde fuldtalligt grundet kulde og regn i 87. Jeg tilså kassen på et heldigt tidspunkt og ren-sede den, hvorefter parret lagde et nyt kuld i samme kasse. Sidste kuld kom fuldtalligt på vingerne).

Skovskade (Garrulus glandarius)

Fuglen ses almindeligt på terrænet året rundt. Efter en køretur 23.9.83 noterede jeg: Skovskade sås hyppigt, 6 gange i løbet af to timer. 13.9.87 sås skovskader af og til langs vejene. I 84 ophængte jeg 6 stk. halvåbne stammekasser beregnet for grå fluesnapper. De blev også i tre tilfælde taget i besiddelse af grå fluesnapper samme år. Men uanset, at kasserne hang på undersiden af en tyk gren, så åbningen ikke sås ovenfra, blev de alle plyndret, sandsynligvis af skovskaden.

Husskade (Pica pica)

Findes naturligvis på terrænet, men langt fra så hyppig som skovskaden.

Allike (Corvus monedula)

Ses regelmæssigt ved lejren. September 84 hængte jeg to redekasser op i 2.-3. sals højde i lejrens vandtårn. En tårnfalk besøgte jævnlig tårnet. Det blev imidlertid alliker, som tog den ene tårnfalkekaske i besiddelse og har brugt den hvert år siden. Den anden med højtsiddende flyvehul blev også taget i besiddelse af allike, men først i 87.

Ravn (*Corvus corax*)

Er aldrig regissreret af mig på Heden, derimod flere gange på redestedet et par km fra Borristerrænet. Skovfoged Frydenlund har set ungfuglene på terrænet flere gange, dog ikke de sidste fem år.

Krage (*Corvus corone*)

Ynglende krager er der naturligvis på Heden, dog ikke så mange, som man kunne frygte. Men i vinterhalvåret er de i alt fald karakterfugle. Gæsterne fra nord har opdaget, at der af og til kan hentes en godbid her. Man kan næppe køre på terrænet om vinteren uden at træffe kragerne, ofte i flokke på op til 50.

Rødrygget tornskade (*Lanius collurio*)

Synes at have haft noget besvær med at finde ind til dette for den så vel-egnede terræn. Som nævnt (se nedenst. reg. 74), optræder den først i Borris 1974. Men i 86 og 87 er bestanden på mindst 10 par.

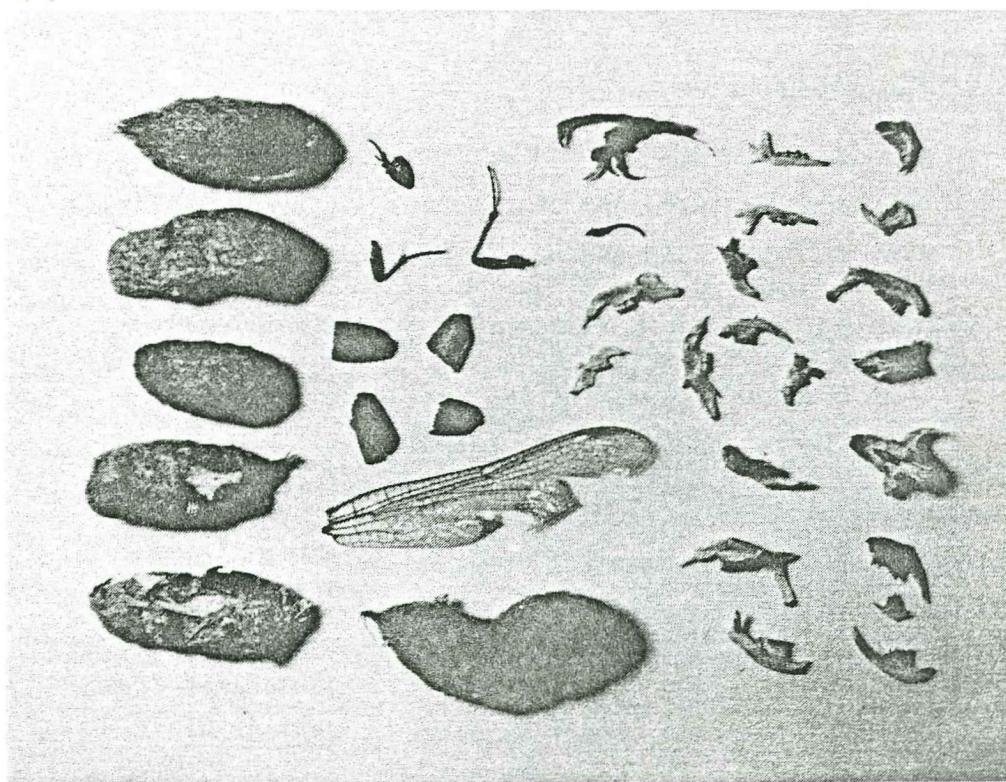
Data: 14.7.74 1 han ved Hvollig. Første registrering. Atlas-projektet, som dækker 71-74, har den kun i et par kvadrater som mulig ynglefugl. Det tyder på, at den virkelig er ankommet til terrænet ved denne tid. 17.7.75 1 han fouragere ivrigt på Foldager bakke. 23.7.77 1 hun Engholm. 28.5.78 1 han i grantop Hvollig. 4.6.78 1 han i udgået trætop Hældgårdsvej. 30.6.78 1 par Nygårdsvej. Juni 78 1 han Østbro. 12.7.78 1 par ved Hvollig. 15.7.78 familie ved vadestedet, Omme å. 6.8.78 1 han Graulvej nær Fillingsandvej. 6.6.79 fodrende han ved Hvollig. 3.7.81 par ved Hvollig, han ved Graulvej øst. 1.7.84 1 han Graulvej. 10.5.86 1 han Hældgårdsvej. 14.6.86 sås mange steder, f.eks. ved Lejren, Foldager og Hvollig, mindst 10 par. 2.7.86 1 han med foder ved Lejren.

Stor tornskade (*Lanius excubitor*)

Donnerborg og Andersen 70: 5-10, nævnes ikke 71-74. De selvsåede og efterhånden ret store fyr og gran, som skader, evt. ødelægger, biotopen for flere arter, frembyder netop de redemuligheder, tornskaden ønsker. Det varierende antal ynglepar fra år til år kan måske stå i forbindelse med musenes antal, således som det kendes hos uglerne.

Data: 2.7.67 4 (Donnerborg-Andersen). 10.4.71 muser som tårnfalk over

heden. 30.3.72 2 jager Ørbækvej nord. Måske samme fugl? 23.12.72 1 ved
Graul. Februar 79 2. 10.9.82 1 Hvolligvej. 23.9.83 1 Hvollig. 31.3.84
3 à 4 tornskader. 11.6.84 DOF-ekskursion - har ikke i adskillige år været
så talrig som i 84. Mange iagttagelser både af adulte og juvenile. For-
sigtig bedømmelse 8 par. 31.8.84 sås 3 steder. 9.7.85 1 ad. nær Lejren,
musede meget kraftigt. En anden, kendeligt mindre, sikkert juv., samme-
sted. Denne musede kun i kortere perioder. Den menneskelige tanke opstod:
"Underviser" den gamle i kunsten?? 15.3.86 2 à 3 sås. 14.6.86 er gået til-
bage i forhold til 84 og 85. Bestand anslås til 3 à 4 par. 29.5.87 set 4
steder under forhold, der tyder på yngel. 8.6.87 han og hun af stor torn-
skade meget bekymrede på en bestemt lokalitet. Ungernes stemme høres. 11.
9.87 antal 87: 6 à 7 par.

Den store tornskades menu, indsamlet under
en rede. Der var 80 gylpklumper (Hedegaard foto).

Landsvale (*Hirundo rustica*)

Ses almindeligt ved søerne.

Bysvale (*Delichon urbica*)

8.6.87 sås ca. 25 bysvaler over søerne ved Østbroen. Der er måske koloni på en gård i nærheden.

Digesvale (*Riparia riparia*)

9.6.78 fandtes en ny koloni, ca. 60 huller og flere påbegyndte huller ved vandhullerne på Foldager bakke, hvor der undertiden er gravet sand, også i 80'erne. Kolonien er nu forsvundet.

Stær (*Sturnus vulgaris*)

Som den energiske fugl, stæren er, besætter den de fleste af de ledige spættehuller såvel som de fleste af de kasser, hvor den overhovedet kan få, evt. tiltvinge sig adgang. Antal kuld i redekasser 75-87: 10, 6, 8, 11, 8, 11, 11, 17, 22, 17, 22, 18 og 11. 4 af de 22 kuld i 83 er andet kuld, ellers lægger stæren i reglen kun ét kuld.

Om stærens evne til at imitere andre fuglestemmer kan jeg aflægge følgende lille beretning. Ved en eternitkasse, 20x20 cm, hængende 4 m oppe i en ahorn, var jeg på vej op ad stigen, da jeg hørte en tydelig regnspovejodlen. Det var den 14. marts, og jeg tænkte: Så er rekorden slået - idet jeg engang havde hørt den første spoves forårsstemme d. 15. marts. Imidlertid løftede jeg på kasselåget og så der to sprællevende stære i deres strålende forårsdragt ligge fastklamrede til hinanden med fødderne, som snart greb om modpartens næb, snart om benene. Jeg løftede låget så meget, at jeg helt tydeligt kunne se, hvad der foregik, men kunne ikke se nogen antydning af, at de blev foruroliget. Den ene havde tydeligt nok overtaget, den løftede vingerne og holdt dem nogle sekunder i denne stilling, mens den kvidrede småt. Jeg lagde låget på og hørte nu i løbet af vel et minut flere gange spovejodlen fra kassen. Min ledsager, der stod 10 m fra kassen, kunne også høre den. Ind imellem kom den sagte kvidren. Nu tog jeg låget helt af, hvorefter begge stære fløj med vel 2 sekunders mellemrum. De fløj i samme retning, og min ledsager så, at en tredje stær sluttede sig til dem. Vi havde overværet 2 rivalers kamp om hus og kvinde!!

Mejser (Paridae)

Blandt de mere almindelige småfugle bør mejserne have en særlig omtale, eftersom det på grund af det betydelige antal kasser er muligt at få et temmelig sikkert begreb om bestandstætheden af de forskellige arter. Nedenstående tal betegner "påbegyndte kuld i ét år". Kontrol i maj, juni og juli.

Parus	75	76*	77*	78*	79*	80	81	82	83	84	85	86	87
major Musvit	69	32	67	66	42	119	107	98	122	123	100	113	120
coeruleus Blåmejse	1	2	4	6	5	14	13	4	7	9	12	17	17
ater Sortmejse	7	3	2	25	12	12	16	7	9	5	15	17	27
palustris Sumpmejse	0	1	0	0	0	1	0	2	0	0	1	3	1
cristatus Topmejse	1	1	1	1	0	3	0	5	0	0	0	2	0

*) I årene 1976-79 kun kontrol i maj og juni.

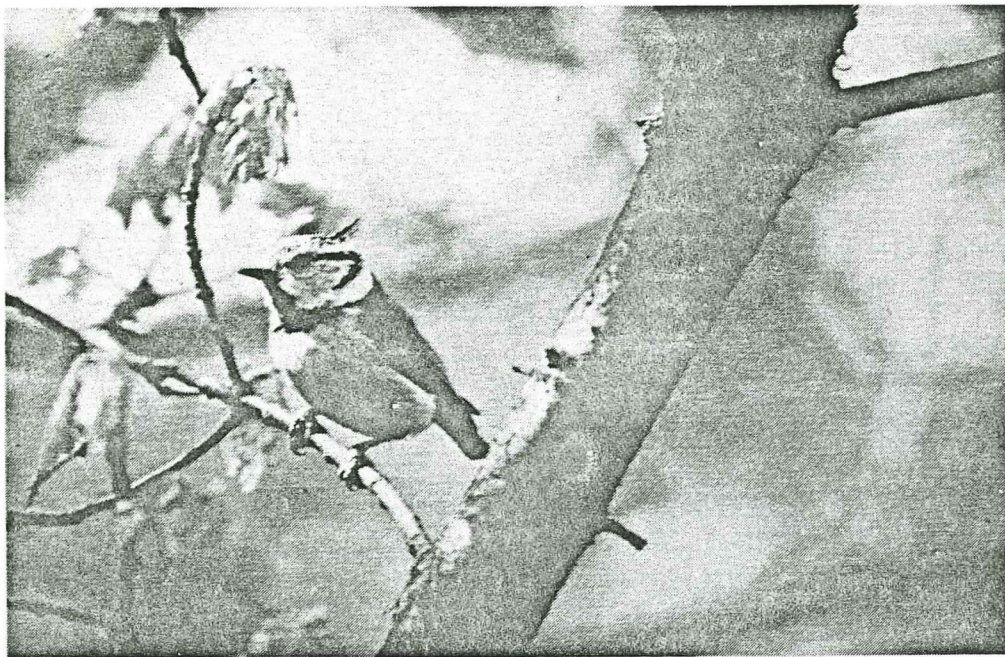
Siden min artikel i Fugle 84/1, der rummer en vurdering af kassetyper og materialer, er så godt som alle stammekasser - undtagen til træløber - ombyttet med eternit, og antallet er vokset. Der er nu 200, og der kommer næppe flere. En af de begrænsende faktorer er de få muligheder for adgang til terrænet på de rette tidspunkter i maj, juni og juli. Som et modtræk mod musvittens dominans er der nu 20 kasser med 25mm flyvehul. Disse kan kun benyttes af de små arter og bliver flittigt brugt af dem. Men ikke desto mindre kan f.eks. en sortmejse undertiden med succes udruge sit kuld i en kasse med 35 mm flyvehul, i ét tilfælde endda i en kasse med 70 mm hul! Men meget ofte er der kampe om de gode redehuller. Her skal nævnes nogle eksempler. 14.7.73 fandt jeg i en 10x10 cm eternitkasse 6 næsten flyvefærdige unger af musvit og 4 do. af sortmejse. Et musvitpar fodrede dem alle. 19.7 lå én sortmejseunge død, de 5 musvitter og 3 sortmejser var fløjet, kun én musvit var tilbage. Den fløj, da låget var lagt på. Musvitparret havde overtaget sortmejseparrets rede medsam det halvt færdiglagte kuld.

Men udfaldet af konkurrencen kan meget vel blive helt anderledes og mere barsk. Under junikontrol 87 fandt jeg 4 tilfælde, hvor en død sortmejse med spor af hug på hovedet var presset ud i redekanten som dødt og - hurtigt -

tørt redemateriale. De 4 hugafer, som havde hævdet junglens lov, var 2 musvitter og 2 blåmejser. Hvor ofte har ikke en rugende blåmejse ved et kik i redekassen udløst bemærkningen: Hvor er den sød! Vel nok fortrinsvis fra en beskuer af hunkøn!!

18.5.84 fandtes et helt kuld æg af musvit - 7 stk. - udkastede på jorden under kassen. Det var vende-halsens værk. Og så brugte samme fugl ikke engang kassen. 13 dage senere rugede en musvit i samme kasse på et nyt kuld, som 50 dage senere var kommet vel af kassen.

I et år som 1987 får man et tydeligt billede af, hvad en kold og våd forsommer betyder for de insektædende fugle. I 140 kasser, nemlig med 37 mm flyvehul og mindre, var ved kontrol i juni 26 reder forladt, heraf 11 med alle unger døde. Det resulterede så igen i usædvanlig mange andet kuld, og deraf følgende færre julikuld (nu kunne de ikke mere), så at slutresultatet blev omtrent som normalt, ja nærmest lidt højere.

Topmeise (Svend Kaulberg foto)

Halemejse (*Aegithelos caudatus*)

28.3.75 så jeg to i færd med at bygge rede 8 m oppe i gran ved Hældgårdsvej, 2 à 3 m fra toppen og med et virvar af ellekviste mellem iagttageren og reden. Trods afstanden 15-20 m, kunne jeg se reden, der synede helt lav-

polstret i den mørkegrønne nålemasse. En fugl sås med redemateriale i næbbet. En fugl sås flyve fra reden. Sydlig type. 30.3.75 sås halemejserne også i aktivitet på Hældgårdsvej. Når ellebladene er sprunget ud - skrev jeg - må det være muligt at se reden fra jorden. Og det var det. 16.4.75 sås ingen halemejser på Hældgårdsvej.

Træløber (*Certhia familiaris*)

Før 9.5.87 kendes ingen registrering af træløber på Borristerrænet, hverken som strejfende eller som ynglefugl. Under en DOF-ekskursion så enkelte af deltagerne en træløber flyve ud fra et hult egetræ, og man så den "løbe" op ad en stamme. Stedet fik ro til 8.6, da jeg undersøgte hullet med en lommelampe. Ca. en halv m nede sås en samling fine kviste eller strå, som jeg også havde skimtet 9.5, da man viste mig stedet. Ifølge Harrison-Fjeldså "dominerer kvistene i redens nederste del". Jeg vurderer tilfældet således, at fuglen har været i færd med at bygge rede, men blev forstyrret og forlod stedet. Der er gode, naturlige muligheder for fuglen på den pågældende lokalitet. De sædvanlige trekantede redekasser for træløber har været ophængt siden 1970, men er hidtil kun brugt af mejser - og én gagn af hvid vipstjert.

Sanglærke (*Alauda arvensis*)

Er almindelig overalt på mark og hede.

Hedelærke (*Lullula arborea*)

Burde efterforskes i dens egenskab af "natfugl".

Sangere

Af slægten *Sylvia* er gærdesangeren (*Sylvia curruca*) vist den, som høres mest. Af *acrocephalus*-slægten (de våde) bliver den almindeligste nok sivsangeren (*Acrocephalus schoenubaenus*), som i 78 lod sin stemme høre 28.5 ved Nordre egekrat (med tilkransende søområde), 2.6 2 fugle mellem Vestre Ringvej og Kouflod og 30.6 2 fugle ved Østbroen.

Den almindelige rørsanger (*Acrocephalus scirpaceus*) mangler heller ikke. Men dens egentlige biotop, de brede tagrørbevoksninger langs søbredden, har

vi kun tilløb til i Borris. I 78 er den noteret 2.6 fra ådalen syd for Kouflod samt ved Graul bro, 30.6 ved mergelgraven, Brovej syd.

Kørsangeren (*Acrocephalus palustris*) hørtes 20.6.80 så tæt ved Borristerrænet som den gamle åarm nordvest for gården Gjaldbæk, dvs. 700 m nordvest for Vestre Ringvej.

Løvsangeren (*Phylloscopus trochilus*) er her som så mange steder ubetinget den talrigeste af de egentlige sangere.

Fuglekongen (*Regulus regulus*) synes at være ret almindelig ynglende, eftersom plantagerne er skudt i vejret. 28.5.71 sang den sydvest for Lejren, 30.3.72 sang den livligt i Hvollig, 5.6.74 fandtes på skovbunden sammested en iturevet rede med ét æg (egern?), 16.4.75 sang fuglen i tætte sitka på Hældgårdsvej.

Engpiberen (*Anthus pratensis*) og skovpiberen (*A. trivialis*) er begge så almindelige, at man kan kalde dem karakterfugle for området, men da sidstnævnte starter sin syngende himmelflugt fra et højt stade, nemlig en trætop, og da dens sang både er kraftigere og vel også mere velklingende end engpiberens, bliver det ubetinget skovpiberen, man lægger mest mærke til i yngletiden. Men i september-oktober er engpiberen, kommende nordfra, langt den talrigeste. Ustandseligt går de små, uanseelige fugle på vingerne, når man færdes på vejene langs de fugtige steder.

Hvid vipstjert (*Motacilla alba*)

Ses ret almindeligt på vejene. Den yngler hvert år i en rummelig kasse, halvåben, ved Omme å og jævnligt i lignende kasser, anbragt på bygninger. Ganske uventet valgte den et år en træløberkasse.

Gul vipstjert (*Motacilla flava*)

Ses gerne - iøjnefaldende, som den er, - på sine foretrukne biotoper: Vestbro og Kvindly. Nu er det jo også til disse to steder, at de besøgende føres, men den træffes også andre steder, f.eks. ved Hvollig bro og ved Engholm-søen (Østre Ringvej). Et rimeligt skøn: 7 par.

Sangdrossel (*Turdus philomelos*), misteldrossel (*T. viscivorus*), sjagger (*T. pilaris*) og solsort (*T. merula*)

Når man færdes på Borristerrænet, ser man 2-3 misteldrosler for hver sangdrossel. Størrelsesforskellen mellem de to arter er stor nok til at give en

vis forklaring. Men der er flere misteldrosler end sangdrosler, og det må hænge sammen med, at biotopen, de mange små nåletræsplantager og de spredte grupper af løvtræer, centreret om resterne af de gamle haver, for en stor del på noget af Jyllands magreste sand, passer misteldroslen godt. Den er jyde, helst endda vestjyde, som det også fremgår af atlasprojektet, mens sangdroslen i højere grad hører skovegnene til. Et forsigtigt skøn: 10-15 par sangdrossel.

I juli-august er der et regulært drosseltræk af de nævnte 4 arter til Hvolllig-området, hvor der engang "for mange år siden" er blevet indplantet nogle eksemplarer af bærmispel (*Amelanchier spicata*), hjemmehørende i Nordamerika. Nu står der hundreder af de op til 3 m høje buske, som i maj-juni blomstrer meget rigt med hvide blomsterklaser, og som i højsommeren bærer en sand overdådighed af røde, efterhånden næsten sorte "bær", faktisk små, bitte æbler, som tiltrækker alle bærædende fugle.

Misteldroslen dominerer i optegnelserne med 23 notater. Her skal nævnes de mest karakteriserende. 11.3.78 synger Hvolllig. 25.5.78 et par Nordre Ringvej, fuglen er om foråret mere tilbøjelig til at færdes parvis end andre drosler. 2.6.78 et par Nordvestre Ringvej. 9.6.78 nylig udflyjende unger ved Hvolllig. 9.7.78 20 misteldrosler samt 1 sjagger i flok på Hældgårdsvej. 14.3.81 1 ses syngende. Fuglen er sky. Hvis den føler sig iagttaget, forlader den ofte sin trætop, selv på ret betydelig afstand. 18.7 og 19.7.83 drosseltræk, deriblandt mange misteldrosler, til bærmispelene ved Hvolllig. 10.7.85 en del misteldrosler i bærmispelene. I disse højsommerdage ses droslerne hyppigt familievist i terrænet. 30 par misteldrosler ynglende på terrænet er et rimeligt skøn.

Data for sjagger: 28.5.71 enkelte ses og høres omkring Hvollligsøen. 20.5.77 fandtes 1 par sjagger rugende i Graul Plantage. Juli 77 i have i lejrområdet. 9.7.78 1 ved Hvolllig. 18.4.87 sås et par syd for Kouflod, tydeligt territoriehævdende. Også i plantagerne langs Søndre Ringvej har vi set sjagger de senere år. 4-6 par årligt på terrænet.

Solsorten er almindelig ynglefugl.

Bynkefugl (*Saxicola rubetra*)

28.5.78 3 par nær Vestbroen. 1.6.78 under gåtur voer enge og marker fra Vestbro til Hvolllig sås hverken bynkefugl eller gul vipstjert. 24.6.78 1 han Østerrigevej. 30.6.78 1 han Østre bro og 1 han Østre Ringvej. 15.7.78 store unger af bynkefugl ved Nordøstre Ringvej. 29.5.87 1 par ved Skidenkær (400 m vest for Graul). Ialt ca. 10 par.

Stenpikker (*Oenanthe oenanthe*)

Det er navnlig i træktiden, i april og september, man lægger mærke til stenpikkeren, og altid langs vejene, hvis nøgne jord- og grusflader har stenpikkerens interesse. Der er dage, hvor man ustandselig ser fuglen i hurtig flugt, let kendelig på den karakteristiske, hvide overgump.

8.9.74 sås 12 langs vejene. 16.5.83 3 ved nordlige ende af Hvolligvej, hvor de mange store sten langs vejen tiltaler den. 9.5.84 1 Graulvej. 31.8.84 af og til stenpikker langs vejene. Reden er fundet for adskillige år siden på terrænet ved en vejkant under nedhængende revling. Den yngler måske ikke på terrænet hvert år, max. 3-4 par.

Rødstjert (*Phoenicurus phoenicurus*)

Der er registreret 2 tilfælde af yngel på Borristerrænet, begge i udhulet stammekasse, 13 cm redehul, 37 mm flyvehul, 1,25 m over jorden, 7.6.75 og 15.6.79.

Tre tilfælde af yngel er kendt fra Skjern siden 1975, heraf ét tilfælde i eternitkasse. Fra Borris kendes ikke flere iagttagelser.

Rødhals (*Erithacus rubecula*)

Ses af og til på terrænet, hvor der er mange gode biotoper, gamle, skyggefulde haver, gerne med lidt fugtig jordbund.

Nattergal (*Luscinia luscinia*)

15.5.75 aftensang af nattergal ved Hvollig. En maj- eller junidag ca. 78 hørte jeg om formiddagen ved kl. 10.30 kraftig sang på Hældgårdsvej, men forsømte desværre at gøre notat (ingen senere kontrol, formodentlig militæraktivitet). 16.5.85 sang i parkområdet ved lejren ca. 100 m fra Skjern å. Der var svage tilløb mellem kl. 23 og 23.30. Men efter 23.30 blev sangen kraftigere. Dog ikke så varieret, som jeg ofte før har hørt den. Jeg vurderede fuglen til at være en ung han, som manglede en læremester. Den var hørt aftenen før og blev i den følgende måned hørt af mange på lejrens område. Endnu 16.6 tidlig morgen sang den. Den lange sangperiode kan måske tages som et tegn på, at den ikke fandt en hun.

Til sammenligning skal nævnes, at der var sang af nattergal på Sdr. Vognbjerg nord for Skjern 13.-31. maj 75 og ved Dommergården, Skjern 21.-31.

maj 79. God ynglebiotop begge steder.

Grå fluesnapper (*Muscicapa striata*)

Fuglen tager ret villigt halvåbne redekasser i besiddelse. Men det er åbenbart svært at placere dem sådan, at de ikke findes og plyndres af de to skadearter. Kasserne hænger dels under et bredt tagskæg på et maskinhus, dels (6 stk.) i skoven på undersiden af svære grene. Fra 80 til 87 forekom 7 tilfælde af rede med æg. Alle plyndredes af skaderne. Derimod har fuglen fundet et godt skjult sted på Engholms udhus nær stuehusdøren, hvor mennesker jævnlig kommer og går. Her får den altid kuldet på vingerne.

Broget fluesnapper (*Ficedula hypoleuca*)

Arten yngler som bekendt i mere lukkede redehuller end grå fluesnapper og har derfor lettere ved at få sine unger på vingerne. Men som det fremgår bl.a. af atlas-projektet foretrækker den det østlige Danmark. I årene 70-87 har der kun været 4 tilfælde af yngel i redekasserne, nemlig i 79, 83 (2 tilfælde) og 84. Den yngler også i kasser i Dejbjerg nord for Skjern, men langt fra hvert år.

Skovspurv (*Passer montanus*)

I årene 72-75 var der 10 tilfælde af yngel i redekasserne. Siden har den holdt sig borte. Måske den udbredte fodring i vinterhalvåret lokker den til byerne og gårdene, hvor ophængning af kasser også er blevet mere og mere populær.

Gråsirken (*Acanthis flammea*)

Har sandsynligvis ynglet på terrænet i 84, idet der blev set 3 gråsirken 10.6 Nygårdsvej og 2 11.6 Hvolllig. Fuglens ustadighed viste sig også i Skjern, hvor både gamle og unge fugle var daglige gæster i sommerens løb på fuglebadet i årene 72-77, men senere rent udeblev.

Dompap (*Pyrrhula pyrrhula*)

Er en indvandrer ligesom gråsirken, men mere stabil i sin forekomst. Har

det noget at gøre med fuglens tillidsfulde væsen? Den er jo unægtelig også nemmere at registrere! Ifølge atlasprojektet ynglede den endnu 74 meget spredt i Vestjylland. Det ser nu ud til, at den efterhånden føler sig bedre hjemme i det vestlige.

Data, enkelte fra omegnen: 30.12.71 2 på terrænet. 8.12.73 1 han og 2 hunner. 16.6.74 1 han Nr. Grene syd for og grænsende op til terrænet. 21.12.75 5 ved Lejren. 29.12.75 3 hanner. 24.6.78 et par ved transformatorruinen. 10.7.79 en han i lav, hurtig flugt (ungefodring?) nær Hvollig. 15.3.86 høres på Borristerret. 3.8.87 fundet rugende i omorikagran ved Engholm.

Til sammenligning: I Dejbjerg plantage ses dompap regelmæssigt fra sommer 78 til 87.

Lille korsnæb (*Loxia curvirostra*)

Høres og ses almindeligt på Borristerret ligesom i de fleste andre vestjyske plantager.

Data, enkelte fra omegnen: 24.2.71 blev lille korsnæb fundet ynglende i Dejbjerg 8 m oppe i rødgran. Fuglen sås fodre. 29.12.72 6 ved Østerrigevej. 15.12.76 20 i Graul Plantage. Fuglene sad i hvidgran og åd frø. Jeg kunne se frøvingerne dale ned og gribes af vinden. Stadige lokketoner. 4.4.80 3 Hvollig. 19.1.83 25 i Albæk mellem Skjern og Borris. 15.3.86 hørtes Borris. 14.6.86 hørtes Borris. 9.5.87 sås og hørtes flere steder ved Hvollig.

Rørspurv (*Emberiza schoeniclus*)

Rørspurven er almindelig ved vådarealerne, især i ådalen. Som det fremgår af nedenstående, ses den jævnligt om vinteren.

25.1.76 15 rørspurve ved den østre ende af Østerrigevej. Her har jeg tidligere denne vinter set rørspurve. 1.1.80 1 rørspurv på ovennævnte lokalitet. Fuglene opholder sig ofte på selve kørebanen. 11.5.84 1 han og 3 hunner ved Foldager-dammene. 8.6.87 rørspurvehanner sås ved flere søer.

Register

Agerhøne	29	Musvåge	25
Allike	43	Natravn	39
Blishøne	31	Nattergal	52
Blå kærhøg	26	Pibesvane	21
Blåmejse	47	Præstekrave, stor	32
Børkefugl	51	Ravn	44
Bysvale	46	Regnspove, stor	34
Digesvale	46	Ringdue	37
Dobbeltbekkasin	34	Rødben	33
Dompap	53	Rødhals	52
Duehøg	26	Rødstjert	52
Dværgfalk	28	Rørdrum	17
Ellekrage	39	Rørhøg	26
Engpiber	50	Rørhøne, grønbl.	31
Fasan	30	Rørsanger	49
Fiskehejre	16	Rørspurv	54
Fiskeørn	22	Sangdrossel	50
Fjeldvåge	24	Sanglærke	49
Flagspøtte, stor	41	Sangsvane	21
Fluesnapper, bro	53	Silkehejre	17
- , grå	53	Sivsanger	49
Fuglekonge	50	Sjagger	50
Gravand	19	Skallesluger, lil.	20
Grønspøtte	41	- , st.	20
Gråand	18	Skovhornugle	38
Grågå	20	Skovpiber	50
Gråsirken	53	Skovskade	43
Gærdesanger	49	Skovsneppe	34
Gøg	37	Skovspurv	53
Halemejse	48	Slangeørn	24
Havørn	24	Solsort	50
Hedehøg	26	Sortmejse	47
Hedelærke	49	Spidsand	18
Hjejle	33	Spurvehøg	25
Huldue	37	Stenpikker	52
Husskade	43	Stormmåge	36
Hvinand	20	Stær	46
Hærfugl	39	Sumpmejse	47
Hættemåge	36	Svaleklire	34
Isfugl	39	Svartbag	36
Kirkeugle	37	Sølvmåge	36
Knopsvane	21	Tinksmed	33
Kobbersneppe, st.	36	Topmejse	47
Korsnæb, lille	54	Tornskade, rød.	44
Krage	44	- , stor	44
Krikand	17	Trane	32
Kørsanger	50	Tredækker	34
Landsvale	46	Troldand	19
Lappedykker, grå.	16	Træløber	49
- , lil.	15	Tårnfalk	28
- , sort.	16	Urfugl	30
Lærkefalk	27	Vagtel	30
Løvsanger	50	Vandrefalk	27
Misteldrossel	50	Vandrikse	31
Mosehornugle	39	Vendehals	43
Mudderklire	33	Vibe	33
Musvit	47	Vipstjert, gul	50
		- , hvid	50

HIDTIL UDKOMNE NUMRE I SERIEN "RINGKØBING AMTS FUGLELIV":

1. (1986) Niels Ulrich Pedersen: *Ynglefugleregistreringer på Venø 1985.*
2. (1986) Egon Østergård: *Fugle ved Søby sø og de omkringliggende brunkulgrave 1960-1985.*
3. (1986) Jens Overgaard Christensen: *Status for ynglebestande af måger og terner i Ringkøbing amt.*
4. (1988) Jens Hedegaard Christensen: *Fugle på Borristerrænet før og nu.*

Vildtbidt gran i Borris (Hedegaard foto).